

Dienst

TOERUSTING VAN WERKERS IN DE KERK

THEMA:

Schatkamer van de liturgie

In speciale kerkdienst stilstaan bij coronatijd

Inspiratie voor thuisvieringen

Dagelijkse eredienst: doe alles tot eer van God

Collecte als volwaardig onderdeel van dankzegging

3|2021

Inhoud

- INTRODUCTIE **Gedenken en vieren** 3
Peter Sinia
- GESPREK **Schatkamer van de liturgie** 4
- WAARDEVOLLE **ervaringen** 11
- HANDREIKING **God zag het leed en geeft bevrijding** 12
Anje de Heer en Jeroen Sytsma
- INSPIRATIE **Thuis je geloof vieren** 18
Ingrid Plantinga
- BIJBELSTUDIE **Hef nu een klaaglied aan** 24
Janita Geertsema
- BOEKEN **Doe alles tot eer van God** 25
Peter Sinia
- COLUMN **Tuinieren** 29
Gerben de Wild
- PROFIELEN **Vieren met verschillen** 30
Paul Smit
- WERKER IN DE KERK **Mijn leven delen met jongeren** 35
Suzanne van Lokhorst
- BEZINNING **Eerst nog even de collecte...** 36
Derk Jan Poel
- KERKRECHT **Eigen statuut voor de plaatselijke kerk** 40
Leendert Verheij
- GEDICHT **U bent de kern** 44
Anne Lies Mossel

Foto voorpagina: Steek een kaars aan als symbool van Gods aanwezigheid
© Hans Buurman

Dienst†

69e jaargang
Nummer 3, 2021

Dienst biedt concrete toerusting en ondersteuning aan ambtsdragers en andere werkers in de kerk, gericht op de dagelijkse praktijk van pastoraat, diaconaat, gemeentelijk functioneren en gemeenteopbouw.

Dienst verschijnt vier keer per jaar.

Redactie

Gienke Boersma-Vreugdenhil
Kees van Dusseldorp,
hoofdredacteur
Anko Oussoren
Derk Jan Poel
Annemarie Roth,
redactiesecretaris
Peter Sinia
Jacqueline van der Ziel-Visser,
eindredacteur

Redactiesecretariaat

Contact opnemen met de redactie kan via de website:
www.blad-dienst.nl.

Administratie

Buijten & Schipperheijn *Motief*
Postbus 22708
1100 DE Amsterdam
020-5241010
abonnement@buijten.nl

Nieuwe abonnementen en adreswijzingen *schriftelijk of per e-mail* aan de administratie doorgeven.
Abonnementsgeld te voldoen na ontvangst van factuur.
Abonnementsprijs: € 13,25 per jaar.
Blokabonnement vanaf 10 ex.: € 8,20 per jaar.

IBAN NL45 INGB 0004 9210 87

© 2021 - uitgave van Buijten & Schipperheijn *Motief*

Basisontwerp: Theresia Koelewijn
Druk: Buijten & Schipperheijn

ISSN 0167-2401

Gedenken en vieren

Een enkeling was erbij. De rest van ons kent de verhalen en beelden. Beelden van feestende Nederlanders in elke stad en elk dorp waar de geallieerden aan het einde van de Tweede Wereldoorlog binnentrokken. Het einde van de oorlog kwam voor mijn moeder in Brabant veel eerder dan voor mijn vader in Groningen. Uiteindelijk was heel Nederland bevrijd en werden 4 en 5 mei de dagen waarop we eerst de doden gedenken en vervolgens de vrijheid vieren. Wanneer kunnen we in onze kerken het einde van de corona-epidemie markeren? En hoe zullen we als kerkgemeenschap dan gedenken en vieren? Anje de Heer van het Steunpunt Liturgie en Jeroen Sytsma van de Commissie Eredienst reiken daarvoor handvatten aan.

Er breekt hopelijk, net als na de oorlog, een tijd van wederopbouw aan. Komen we dan na alle onlinediensten weer live samen in de kerk alsof er niets gebeurd is? Of doen we in de liturgie ons voordeel met wat we in de afgelopen tijd geleerd hebben rondom de eredienst? Hierover gaan Anje de Heer, Robert Roth en Mark Rietkerk met elkaar in gesprek. Anje als liturg, Robert als voorganger en blogger over liturgie en Mark als voorganger van een gemeente die in coronatijd een nieuwe vorm van eredienst ontwikkelde. Ingrid Plantinga verrijkt ons met haar ervaringen met thuisliturgie.

Liturgie voor het leven

Natuurlijk zijn veel uitdagingen niet anders dan voorheen. Er is niets nieuws onder de zon. Een blijvende uitdaging is hoe gelovigen die zo verschillend van elkaar zijn in een en dezelfde kerkdienst kunnen worden aangesproken. Jeugd- en gezinswerker Paul Smit identificeert zes soorten personen en geeft tips hoe je rekening houdt met ieder van hen. Een andere blijvende uitdaging is hoe we de zondag met de maandag verbinden. Of anders gezegd: hoe de eredienst op zondag ons helpt God in heel het leven van alledag te eren. Ik deel graag met je welke inspiratie ik daarvoor vond in boeken van diverse schrijvers.

Al met al een *Dienst* met veel praktische artikelen rondom de eredienst. Maar zoals in elk nummer vind je ook deze keer nog allerlei andere bijdragen om je toe te rusten en te inspireren. In welke rol jij God en zijn gemeente ook dient. Namens de redactie wens ik je een gezegende dienst.

Peter Sinia

Schatkamer van de liturgie

Welke ervaringen kunnen het kerkelijk leven verrijken?

Kees de Ruijter vergelijkt in zijn nieuwe boek *De hemel op aarde de coronatijd met de ballingschap*. In plaats van te somberen over de kerk en haar samenkomsten, schrijft hij: “Het bijzondere was dit: juist in de ballingschap in Babel begon Israël opnieuw na te denken over de eredienst. En daar ontdekten ze opnieuw wat een geweldige mogelijkheid het is om God te aanbidden in de liturgie. En zo ontstond de synagoge: een samenkomst, gedrenkt in aanbidding.” Welke tijdens de coronapandemie opgedane ervaringen kunnen het kerkelijk leven verrijken? Dat vroegen we aan liturg Anje de Heer en voorgangers Robert Roth en Mark Rietkerk. Hun reacties op deze vraag en op elkaar inspireren je hopelijk dit gesprek in de plaatselijke gemeente voort te zetten.

Het fysieke in ons vieren

“Een goede preek kan ik wel via internet beluisteren, maar ik mis de gemeenschap”, citeert Anje een veelgehoorde opmerking. “Lockdowns en beperkt geopende kerkdeuren drukten ons met de neus op de betekenis van gemeenschap. De kerk is boven alles een vierende gemeenschap. Haar roots vind je in de kerkdienst, rond Woord en tafel. Daar ligt tegelijk haar voedingsbron. De digitale mogelijkheden bleken een zegen, maar ook de beperking ervan werd duidelijk. Een digitale kerkdienst kan maar voor een deel gemeenschap oproepen, simpelweg doordat het fysieke aspect ontbreekt. Gemeenschap heeft een sterk fysieke component. Liturgie heeft dat ook! Daar is de gereformeerde traditie nooit zo sterk in geweest. Die stempelde ons besef van gemeenschap en doet dat nog steeds. De corona-ervaringen bieden kansen om ons op dat punt te bezinnen: waar is het fysieke in ons vieren? Zien we dat Gods genade ook tot ons komt in de fysieke aanwezigheid van anderen, in het zintuiglijk waarnemen dat je samen één bent, het versmelten van stemmen, het delen in brood en wijn?”

Anje de Heer

De vraag van Anje naar het fysieke in de liturgie kan Robert alleen maar onderstrepen: “Dat er rond de kerk veel gedanst wordt en in de samenkomst niet, is een vorm van geestelijke armoede”. “Je

Een goede preek kan ik wel via internet beluisteren, maar ik mis de gemeenschap

koppelt het fysieke aan het avondmaal”, merkt Mark op. “Ik ben benieuwd of dat zo fysiek wordt ervaren of toch meer geestelijk. En of dit nu versterkt wordt door corona? Ik zie het gemis aan ontmoeting, maar zie niet goed hoe dat in de liturgie zelf zit en hoe dit ons kan helpen. Als dat eruit gevist kan worden, lijkt me dat wel heel interessant.”

Het doordeweekse gezicht van liturgie

Anje vervolgt: “Vrijwel direct nadat de kerkdeuren dichtgingen, zei een collega in de kerkmuziek vertwijfeld: *Hoe moet dat nu met de lofzang, die mag toch niet stilvallen?* Welbewust pakte ik die avond na de maaltijd het Liedboek en tot op dit moment zingen we iedere avond na het bijbellezen een lied. Het is een vorm van huisliturgie, het doordeweekse gezicht van liturgie. De coronasituatie geeft ons de kans om in de spiegel te kijken: kunnen wij terugvallen op zoiets als huisliturgie? Bieden wij als kerkgemeenschap elkaar daar handvatten voor? Er is nog een doordeweekse gezicht van liturgie: kleine vormen van vieren, in kleine groepen thuis of in het kerkgebouw. Er zullen mensen blijven die om wat voor reden dan ook de kerkdienst mijden. Voor hen kan zo’n kleine vorm van vieren wél een optie zijn. Ook een stilteplek in de kerk biedt ruimte voor het doordeweekse gezicht van liturgie. Hier naderen huisliturgie en kerkelijke liturgie elkaar, in alle stilte en rust.”

We zingen iedere avond na de maaltijd bij het bijbellezen een lied

Thuisliturgie en de intimiteit van de kleine groep noemt Robert belangrijke aandachtspunten. “In die zin is de liturgie op zondag als gemeente in de afgelopen tijd gerelativeerd: daarin kun je niet alles vormgeven. Dat hoefde al niet, maar de verwachting om ‘in de kerkdienst’ te zijn is nog altijd sterk. Nu ligt de vraag op tafel of andere vormen dan de kerkdienst niet veel meer waardering vragen.” “Maar de uitdaging is hoe je de breedte blijft bereiken”, reageert Mark. “Een kleine groep zal gemotiveerd zijn om vanuit eigen initiatief deze lofzang of stilte te zoeken. Maar een grote groep doet dat niet of veel minder. Hoe vinden we nieuwe kansen en mogelijkheden om toch met elkaar de lofzang gaande te houden of de stilte van ons geloof te vinden en te ervaren?”

Kerkdienst is liturgie, maar liturgie betreft het volle leven

Liturgische ruimte

“De schatkamer van de liturgie heeft hiervoor heel veel te bieden”, aldus Anje. “Inzichten, vormen, ideeën en suggesties. Oud, nieuw, van ver en dichtbij. Liturgie is een gave en kracht waar we niet buiten kunnen, niet in lockdown en niet in open-up.” Mark: “Ik denk inderdaad dat in de schatkamer van de liturgie nog mogelijkheden liggen die we zonder corona niet hadden gevonden, maar waar we nu actief naar op zoek zijn en moeten. Opdat de lofzang gaande blijft!” Robert ziet liturgie breder dan de kerkdienst: “Kerkdienst is liturgie, maar liturgie betreft het volle leven”.

Een kaars in de kerk en in de huiskamer, samen ontstoken: iedereen die meedoet

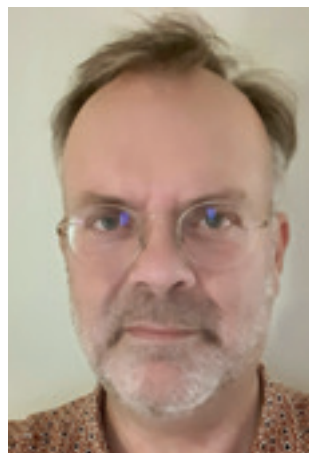
“Eerst miste ik de kerkdienst, het fysieke samenzijn”, gaat Robert verder. “Op een gegeven moment werd dat gemis minder. Thuis de dienst meevieren via een beeldscherm beviel steeds beter. Als voorganger raakte ik bedreven in het aanspreken van de gemeente in de camera. Wat bijzonder is, is dat de kerkzaal de huiskamer is geworden. Dat zou ik graag willen behouden. Eindelijk weer een thuisliturgie. Kaarsen in de kerk en in de huiskamer, samen ontstoken: iedereen die meedoet.”

“Is het niet eerder zo dat je, zittend in je huiskamer, de kerk in betrokken wordt?”, vraagt Anje. “Dat de fysieke ruimte om de digitale kerkganger versmelt met de ruimte van het beeld. Er ontstaat

een nieuwe ruimte en die is veel ruimer dan die huiskamer. Een liturgische ruimte, een heilige(nde) ruimte. Als het goed is, gebeurt dat trouwens in de kerk ook. Dat is een van de vormende krachten van goede liturgie.”

Creative energie

“Als er iets zichtbaar is geworden, is het de zegen van de gewoonte”, vindt Robert. “Elke zondag samenkomen, het kon ineens niet meer. Velen moesten afkicken van niet meer naar de kerk kunnen op zondag of van elkaar door de week niet meer zien, laat staan aanraken. Liturgie met plexiglas ertussen en met mondkapjes op in verpleeghuizen maakte ook creatief. Liturgie in de vorm van een gemeentewandeling,

Robert Roth

Ik hoop dat onze creativiteit en vrijmoedigheid blijvend aangesproken zijn

zingen onderweg, een hagenpreek, bezinningsgesprek; openluchtdiensten. Ik hoop dat onze creativiteit en vrijmoedigheid blijvend aangesproken zijn. De digitale revolutie in de kerk vind ik geweldig. Wat is daarin een zegen te ontdekken: streamen, filmpjes, foto's via PowerPoint, lezingen van tevoren laten opnemen. Kinderen, jongeren en chronisch zieken; ineens zijn ze te zien voor iedereen. Menti-meter, LessonUp: verbinden met thuis, en elkaar de dienst in trekken. Wat een nieuwe energie komt er vrij. Hopelijk blijft het.”

Mark beaamt dit: “Heel veel dingen die er eigenlijk al waren worden opnieuw uitgevonden en zo creatief mogelijk ingezet. Hopelijk blijft die nieuwe energie, maar helaas werkt dat vrijwel nooit zo. Wat wel nodig blijft, is de creativiteit om telkens weer te kijken naar hoe je de breedte van de gemeente erbij kunt betrekken. Niet alleen de actieve kern, maar juist ook die groep eromheen. Of zelfs mensen die normaal gesproken niet zo snel in de kerk komen, maar nu wat laagdrempeliger vanaf een afstand kunnen meekijken. Dit vraagt om bezinning over wat liturgie nu precies is en wat je ermee wilt bereiken. Daar wordt genoeg over nagedacht, dus de potentie is er. Aan ons de uitdaging om deze om te zetten naar diensten die de mensen bereiken en activeren. Uitdagingen en kansen dus!”

Ziekte in Gods schepping

“Corona is een ziekte en zet ons stil bij onze aarde en hoe wij met Gods schepping omgaan”, snijdt Robert aan. “Heel dicht op de huid komt het. Hoe leef ik? Ik vind dat confronterend en ben echt dankbaar voor die confrontatie. Corona geeft ook rouw om doden. Het geeft angst om weer normaal te gaan doen. De eerste golf gaf schrik, de tweede en de derde weer. Corona gaat lang met ons mee. Ik vind het een trauma dat ons in de onderlinge omgang de onbevangenheid beneemt. Terug naar normaal, ik kan dat niet even. Het is mijn wens dat we elkaar de tijd geven.”

“Laten we verder kijken dan onze westerse neus lang is”, vult Anje aan. “De schrik, angst, rouw, kwetsbaarheid, stress, onzekerheid en meer die COVID-19 ons bezorgde, is elders zónder besmettelijke ziekte al realiteit, terwijl de levensomstandigheden heel wat minder comfortabel zijn dan die van ons. Als deze pandemie ons gedrag rond schepping, vrede en gerechtigheid verandert is dat een zegen. Laten we beginnen bij een volop diaconale liturgie, want die vormt ons.” Robert: “Corona brengt me op de knieën. Waar mensen wegvallen, komt God meer in beeld. God en ik. God in mij. Ik vraag geregeld: God, hou de liturgie in mij, tussen U en mij, gaande. Ik neem eraan deel als U vooropgaat.”

Dit vraagt om bezinning over wat liturgie nu precies is en wat je ermee wilt bereiken

Mark Rietkerk

Corona zet ons stil bij onze aarde en hoe wij met Gods schepping omgaan

© Klaas Jan Baas

Kerk aan de wandel: in kleine groepjes langs onderdelen van de dienst, zoals hier het lezen van het bijbelgedeelte

Kerk aan de wandel
Mark vertelt hoe zijn gemeente creatief nadacht om tot ontmoeting en gesprek te komen binnen de coronamaatregelen. “Uiteindelijk liep dit uit op een verrassend actieve vorm van kerk-zijn. Een vorm die recht doet aan de dienst zoals we die met elkaar door de tijd heen hebben ingericht. Met daarin specifieke aandacht voor de ontmoeting én het inhoudelijke gesprek. En die daarnaast laagdrempelig bleek te zijn voor mensen die niet zo gewend zijn naar een standaardkerkdienst te komen. Kortom, een vorm van dienst die zal blijven bestaan.”

“We noemen het *Kerk aan de wandel*”, vervolgt hij. “Het houdt in dat je in groepen langs de diverse elementen van de dienst loopt. De wandeling begint met een votum en groet, zoals we dat gewend zijn, en eindigt met de zegen. En daartussen wordt gelopen langs de diverse elementen, zoals zang, lezing, gebed en verkondiging. En bij alle elementen worden de lopers nadrukkelijk uitgenodigd mee te doen en bovenal hierover tijdens de wandeling met elkaar het gesprek aan te gaan. Vrijwel elke wandeling was er een moment waarin het avondmaal werd gevierd. Iets wat door vrijwel alle deelnemers als een hoogtepunt werd ervaren. De precieze inhoud en vorm kan per dienst variëren. Je kunt er elementen voor

.....
Het is zeer de moeite waard om met de kerk te blijven wandelen

kinderen en tieners bij of naast organiseren. Er kan ook gebruikge- maakt worden van techniek, zoals podcastachtige opnames, die je tijdens de wandeling beluistert. En het is een dienst die je dwingt de boodschap kernachtig neer te zetten in de korte momenten die je telkens hebt. Al met al zeer de moeite waard om met de kerk te blijven wandelen.”

Uitnodigen en verbinden

“Eenzelfde ervaring hebben we in Hengelo opgedaan”, zegt Robert. “Het was alleen lastig vol te houden, vanwege nieuwe besmettings- golven, zorgvuldig met elkaar omgaan en angst om elkaar iets aan te doen. Wat me aanspreekt is dat element van uit- nodigen om mee te doen. *Kerk aan de wandel* is een kerk zonder stoelen. Het goede nieuws wil ons in beweging brengen. Niet alleen om dingen te gaan doen, maar ook om te vieren en te dansen, lopend te verwerken. Een zittende liturgie is een innerlijk tegenstrijdige liturgie. Een mooie praktijk: kerk in beweging!”

Mark Rietkerk preekt aan de waterkant voor steeds weer een ander groepje van Kerk aan de wandel

Daar is Anje het mee eens. “*Kerk aan de wandel*, wat een mooie activiteit voor ‘mensen van de Weg’. Het wijst op de samenhang tussen liturgie en pelgrimage. Met liturgie naar buiten. Je benadrukt het voeren van gesprekken tijdens de wandeling. Met zo’n 430 kilometer in de benen zeg ik dat wandelen niet alleen

.....
Samen al wandelend stil zijn, hoe verbindend kan dat werken

© Klaas Jan Baas

Liturgie

geschikt is voor gesprekken maar ook voor om je heen kijken. Simpelweg de ene voet voor de andere zetten, gedachten laten komen en gaan, waarnemen met oog en oor, voelen en ruiken. In die doorgaande beweging kan zomaar ontmoeting plaatsvinden: een blik of woord met een andere loper, het besef dat er een Wandelaar meeloopt, de ervaring dat de Schriften woordeloos ontsloten worden.

Je zou in de route stilte kunnen opnemen, juist omdat het zo bij wandelen hoort. Gewoon een tijdje niet praten. Samen al wandelend stil zijn. Hoe verbindend kan dat werken. Als we er op deze manier vertrouwd mee raken, krijgt het vanzelf een eigen plek in het kerkelijk en liturgisch leven.”

Kijk voor een video-impressie van *Kerk aan de wandel* op YouTube.

Anje de Heer is van het Steunpunt Liturgie. GKv-predikant Robert Roth van de 3GK-samenwerkingsgemeente Hengelo blogt en schrijft regelmatig over liturgie. NGK'er Mark Rietkerk is voorganger van de samenwerkingsgemeente NGK/GKv in de Utrechtse gemeente Leidsche Rijn.

De hemel op aarde

Deze zomer publiceerde Kees de Ruijter het boek *De hemel op aarde. Liturgie voor kerkgangers*. De Ruijter heeft als emeritus hoogleraar praktische theologie aan de Theologische Universiteit Kampen duidelijk kennis van zaken. Tegelijkertijd verstaat hij de kunst om heel eenvoudig en begrijpelijk te schrijven. Hij zet een aantal van de belangrijkste zaken rondom de eredienst op een rij. Bijvoorbeeld hoe hemel en aarde met elkaar verbonden zijn in de eredienst. Anders dan de titel doet vermoeden, vraagt De Ruijter juist aandacht en begrip voor het menselijke en het lichamelijke in de eredienst. Elk hoofdstuk bevat vragen. Daarmee is het boek niet alleen geschikt voor persoonlijke bezinning, maar ook om in de gemeente een constructief gesprek over de liturgie te voeren.

Kees de Ruijter, *De hemel op aarde. Liturgie voor kerkgangers*, Utrecht: KokBoekencentrum, 2021.

Liturgie

Waardevolle ervaringen

We deden deze oproep: welke liturgische gewoonten vind je waardevol? Op deze pagina staat een selectie van de reacties. Wil je ook een waardevolle ervaring delen? Mail dan naar redactie@bladdienst.nl.

Gemeentegebed

“De liturgische gewoonte die ik in het bijzonder als waardevol heb ervaren, is het gemeentegebed. We hielden aan het begin van de coronatijd op zaterdagavond een gebedsdienst, zonder beeld, met alleen geluid. Samen bidden met gemeenteleden die ieder in hun eigen huis zitten, is erg krachtig. Juist de fysieke afstand en het elkaar niet kunnen zien, benadrukte voor mij de intimiteit van samenkomen in gebed. Mooi dat je samen kunt bidden voor je eigen gemeenschap, maar dat je ook de wereld om je heen – waar van alles aan de hand is – samen bij God kunt brengen. Ik realiseerde me toen dat iedereen in de dienst een taak heeft in het gemeentegebed; dat je als voorganger niet bidt voor de gemeente maar mét de gemeente. Sindsdien maak ik dat ook vaker expliciet door een kleine ‘opdracht’ mee te geven voor we gaan bidden, zoals: neem een collega of vriend in gedachten die niet gelovig is en breng een dankpunt of bede namens hem of haar bij God. Als je dan je ogen opendoet en je realiseert dat je met elkaar een heel web van gebed hebt gespannen over de wereld om je heen. Dat maakt voor mij een kerkdienst zinvol op een dieper niveau.”

Jeroen Bakker

Avondmaalsviering

“Wat ik als indrukwekkend en creatief heb ervaren, is de avondmaalsviering in onze kerk. Eén ‘wijk’ zat in de kerk, de rest van de gemeente keek digitaal mee. Tijdens de viering van het avondmaal werden alle leden opgeroepen om naar de kerk te komen en mee te doen via een gaande viering! Het brood en de wijn werden gegeven en daarna kreeg ieder gezin of individu van de predikant de zegen mee! Ontroerend en verbindend!”

Annette van der Laan

Dankzegging

“Een liturgische gewoonte die ik zeer waardeer, maar niet in Nederland ben tegengekomen, is de dankzegging (*action de grace*). In de Congolese gemeente waarvan wij lid waren, kon iedereen tijdens een apart moment in de dienst iets delen waar hij of zij de Heer speciaal voor wilde danken. Vaak ging dat gepaard met een lied of dans. Dat was bijzonder verbindend. De ene keer deelde een boer dat hij blij was met de gevallen regen, een andere keer een vrouw dat haar zieke baby beter is geworden, enzovoort. Wij verzamelen vaak gebedspunten, maar deze dankpunten gaven de lofzegging altijd bijzonder veel diepte.”

Jan Mathijs van Leeuwen

God zag het leed en geeft bevruchting

In een speciale kerkdienst stilstaan bij de coronatijd

In de eredienst verbinden we onze werkelijkheid met Gods werkelijkheid. Dat is de kern van liturgie. Onze werkelijkheid werd afgelopen anderhalf jaar voor een groot deel bepaald door de coronapandemie. Nu daar een einde aan lijkt te komen, is de vraag of het goed is er met een speciale kerkdienst bij stil te staan. Wij denken van wel. Daarvoor was en is deze tijd bijzonder genoeg. Zo'n speciale kerkdienst heeft twee aspecten: het gedenken van het leed en het vieren van de teruggekeerde levensruimte. In dit artikel geven we enkele aandachtspunten en suggesties. Na wat inleidende opmerkingen gebruiken we daarvoor de volgorde van een kerkdienst.

Anje de Heer
en Jeroen
Sytsma

Ook als een min of meer normaal leven weer mogelijk is, is er geen sprake van gedenken 'alsof corona voorbij is'. Denk bijvoorbeeld aan hoe het virus wereldwijd nog rondgaat, in Nederland aanwezig zal blijven en aan longcovidiënten. Toch hoeft de terugblik niet alleen in mineur plaats te vinden. Voor sommigen was de coronatijd een heilzame tijd door het gebrek aan prikkels of door de onverwachte rust. "Wat heerlijk al die avonden thuis." Voor bijna iedereen was de afgelopen tijd louterend: je ontdekte van alles over jezelf, anderen, de wereld.

Tussenmoment

Sommige kleine gemeenten hebben de herstart, inclusief terugblik, al gehad, omdat alle gemeenteleden na de verruiming van de maatregelen in het kerkgebouw pasten. In Rijsenhout stond men in die herstart stil bij de mensen die aan het coronavirus zijn overleden. In Enschede kozen ze voor 29 augustus als gedenkdag (zie kader).

Als gekozen wordt voor een combinatie van terugkijken en vieren, dan ligt een moment verderop in het jaar meer voor de hand. De gedachte kan opkomen om de speciale coronadienstdienst te combi-

nineren met dankdag of gedachtenisondag. Dat raden we af, omdat beide momenten al een eigen focus hebben. Het is wel verstandig om bij het plannen maken rekening te houden met de overheidsrichtlijnen. Het is goed om het gedenken, in welke vorm en op welk moment dan ook, als tussenmoment te benoemen. Niemand weet wanneer dit over is en waar we nog (pijnlijk) door verrast gaan worden.

Niemand weet wanneer dit over is en waar we nog (pijnlijk) door verrast gaan worden

Stilstaan bij
de mensen
die aan het
coronavirus
zijn overleden

Weerzien

Veel gemeenteleden hebben elkaar lange tijd niet gezien. En in ieder geval hebben we elkaar niet in de gezamenlijkheid van de kerk gezien. Tegelijkertijd zal niet iedereen direct teruggaan naar de wekelijkse kerkdienst. Het is goed om beide een plek te geven. Aan de ene kant een speciaal moment voor het elkaar groeten. Aan de andere kant ontspannen omgaan met het nog niet komen van iedereen en oog hebben voor de verschillende redenen daarvoor. Wat betreft het groeten: de vredegroet heeft een eigen liturgische plek bij het avondmaal, een sprekende plaats! Verder is er misschien ook een digitale vorm van groeten, die tijdens de lockdown goed werkte en die nu als mengvorm kan werken.

Verootmoediging

De coronacrisis heeft in het klein en in het groot de gebrokenheid en zondigheid van het leven blootgelegd. In de kerk bleek vaak ons onvermogen om trouw naar elkaar te blijven omzien. Veel huiskringen vielen, na een aanvankelijke ervaring, toch stil. We leven niet in een maakbare samenleving. Dat weten we wel, maar we vergeten het ook weer makkelijk. Er ontstonden verschillende kampen en dat ging de kerk niet voorbij. We werden beproefd in ons vertrouwen op God. André Troost gaf er indringend woorden aan in het lied 'God zal zorgen' dat hij tijdens de pandemie dichtte: "Je dacht dat God zijn schapen leidde (...) Je meende: Christus is zo machtig".

**We werden beproefd
in ons vertrouwen
op God**

Gedenken en vieren

In de wereld zien we dat dit een discriminerende crisis is. Verschillen namen onbarmhartig toe. We worden bevraagd op onze omgang met de schepping, op de ratrace die ons leven voor corona bepaalde, op het internationale vliegverkeer waardoor een virus in zeer korte tijd wereldwijd kon toeslaan en op de immense verschillen in beschikbaarheid van de vaccins. Verschillen die alles te maken hebben met rijk en arm, recht en onrecht.

Zingen over zingen

Samen zingen werd gemist. Velen vonden thuis niet de vrijmoedigheid om mee te zingen en zijn dus lange tijd stil geweest. Weer samen zingen, het belang van zingen, het mag uitbundig benoemd en gevierd worden bij het gedenken. Je kunt aan gemeenteleden vragen welke liederen hen door de coronaperiode heen geholpen hebben. Denk ook aan de twee coronaliederen die via de EO viraal gingen, 'U geeft rust' en 'Zo zingt mijn ziel'. Of aan Opwekking 847 – 'Onze schuilplaats is God'; een lied dat in coronatijd uitkwam en snel ingang vond. Bij 'Stil is de straat overal' (LB 1003) schreef Gert Landman al in maart 2020 een aantal speciale coronacoupletten.

Andere liedsuggesties: Psalm 13, 16, 145 en 150, 'Zolang wij ademhalen' (LB 657), Psalm 139d (LB), Psalm 88a (LB, als luisterlied), Psalm 96 (bijvoorbeeld als Psalmen voor Nu Opw. 768). Er is een aantal psalmen (bijvoorbeeld 22) met twee gezichten, die zingen eerst over de ellende en vieren dan de bevrijding. Martin de Geus en Dirk Zwart

.....
Je kunt aan gemeenteleden vragen welke liederen hen erdoorheen geholpen hebben

Bedank de beeld- en geluidstechnici, zangers en muzikanten; er is door veel mensen hard gewerkt aan de onlinekerkdiensten

Gedenken en vieren

Herdenking Enschede

De kerken in Enschede hielden op 29 augustus een coronaherdenking voor de stad. Ds. Alex Brinkman: "Ik hoop van harte dat andere gemeenten bij dit initiatief willen aansluiten. Wij zouden het mooi vinden als de kerken naar buiten treden. Door de deuren wijd te openen, bieden de kerken aan mensen de gelegenheid om deze moeilijke tijd te verwerken." Op de website herdenkingcovid.nl is materiaal te vinden.

schreven een loflied op de samenzang: "Nu de lofzang weer mag klinken zijn wij verrukt, ontroerd. O God, U loven is ons leven". Als de samenzang weer klinkt, is dat ook een goed moment om de inzet van muzikanten, zangers, zangeressen, beeld- en geluidstechnici te benoemen. Er is door veel mensen zo enorm hard gewerkt om de onlinekerkdiensten te kunnen laten doorgaan. Dank God voor de gaven die Hij gaf!

Verkondiging

Gedenken is niet alleen maar blij zijn. Gedenken heeft, als bijbels begrip, altijd gevolgen voor de toekomst. Datgene waar je op terugkijkt, heeft betekenis voor het nu en kleurt en vormt daarmee de toekomst. Wat corona betreft levert dit allereerst veel vragen op, want we weten niet hoe deze periode blijvend invloed zal hebben. Daar is al veel over gezegd en gevreesd, maar we zullen het de komende jaren stapje voor stapje zelf ontdekken. Deze onzekerheid, in combinatie met het vertrouwen dat de toekomst in Gods hand is, kan een lijn in de verkondiging zijn.

Er zijn veel psalmen waarin teruggeblikt wordt op een periode van ziekte (bijvoorbeeld 22, 23, 30, 31, 40, 116). Een periode waarin we ons zoveel zorgen hebben gemaakt, zou je kunnen gedenken met de woorden van Jezus over je geen zorgen maken (Mat. 6). Bij een tijd waarin we ons zo bewust onderdeel wisten van een gebroken schepping past een preek over het zuchten van de schepping (Rom. 8). Het bijbelse gedenken wijst ons op nog iets: gedenken is levensveranderend. De pandemie heeft ons met de neus op bepaalde feiten en situaties gedrukt. Moet het anders? Laten we ons daar dan ook voor inzetten!

.....
De pandemie heeft ons met de neus op bepaalde feiten en situaties gedrukt

De Maaltijd

Een van de belangrijkste kerkelijke gevolgen was het niet meer samen vieren van de Maaltijd van de Heer. Deze Maaltijd mag wat ons betreft niet ontbreken in de gedenkdienst. Passend daarbij is een heel bewust uitgesproken of gezongen geloofsbelijdenis, als teken van hoe het christelijk geloof al vele crises overleefd heeft. Juist bij de Maaltijd wordt duidelijk dat niet iedereen al naar de kerk kan of wil komen. De thuisblijvers zouden, direct toegesproken via de camera, een vredegroet kunnen krijgen. Een diaconaal idee is om

de gedenkdienst te combineren met het brengen van bijvoorbeeld iets lekkers naar wie afwezig willen of moeten zijn.

Heer, ontferm U

De coronacrisis heeft wereldwijd tot grote problemen geleid en bestaande problemen en verschillen uitvergroot. Er is bijvoorbeeld meer honger in de wereld dan voor corona. In landen zonder goede digitale infrastructuur heeft een hele generatie kinderen een grote onderwijsachterstand opgelopen. In eigen land is er een grote achterstand in de reguliere zorg. 'Heer, ontferm U' mag ook klinken als gebed voor de medische wetenschap. We mogen zeer dankbaar zijn voor wat farmaceuten en wetenschappers voor elkaar hebben gekregen. Tegelijk werd duidelijk hoeveel verantwoordelijkheid deze mensen hebben en hoe macht en geld ook daar een verziekende invloed kunnen hebben. In het Liedboek 2013 (p. 1607) staan onder het kopje 'ziekte' verwijzingen naar liederen, gebeden en gedichten.

Heilig koffiedrinken

"Misschien mis ik het koffiedrinken na de kerkdienst nog wel het meest." We hebben deze verzuchting in vele varianten gehoord. Te overwegen valt om in een gedenkdienst het koffiedrinken al in de dienst te benoemen als symbool voor ontmoeting. Dat kan bijvoorbeeld door erop vooruit te blikken en ervoor te danken. Het kan ook door vanuit de verkondiging een vraag mee te geven waarover mensen kunnen doorspreken tijdens de koffie. Het kan ook door

*De Maaltijd
van de Heer
mag niet
ontbreken
in de
gedenkdienst*

.....
**'Heer, ontferm U'
mag ook klinken als
gebed voor
de medische
wetenschap**

bij de koffie gezamenlijk een kunstwerk of collage te maken, rond datgene wat in de dienst centraal stond. Of rond de invalshoek 'wat was voor jou in de tijd van corona en lockdown belangrijk?' Het gemis van elkaar is een goede reden om juist deze gedenkdienst met gemeenteleden voor te bereiden.

Kinderen

Voor de meeste kinderen heeft het terugkijken twee kanten. Enerzijds was de coronaperiode ingrijpend voor hen. Je zult maar je groep 8-kamp moeten missen of je brugklasjaar online moeten volgen! Aan de andere kant is het leven voor veel kinderen al geruime tijd weer betrekkelijk normaal en tonen ze daarin veel veerkracht. Maar ze hebben ongetwijfeld veel herinneringen en verhalen. Ze kunnen goed meedoen aan het kunstwerk. Of betrek ze bij de voorbereiding van de voorbede, bijvoorbeeld door met enkelen in gesprek te gaan: hoe was het voor jou, voor je klasgenoten? Wat ga je onthouden? Waar wil je nu voor bidden en danken?

Samenleving

In Enschede heeft men met de gedenkkerkdiensten bewust naar buiten willen treden. Dat vraagt een goede en zeer tijdige voorbereiding. Er zullen mensen zijn voor wie de drempel naar een zondagse kerkdienst te hoog is. Te overwegen valt in de kerk een gedenkplek te maken die door de week toegankelijk is. Een andere manier van verbondenheid als kerk met de samenleving is het als kerk bedenken van wie in coronatijd een cruciaal beroep bleek te hebben. Bijvoorbeeld een bedankje richting buurtgenoten van gemeenteleden of een bedankje richting het plaatselijke ziekenhuis. De coronacrisis trof en treft de hele maatschappij, dat mag ook bij dit vierend gedenken merkbaar zijn.

Anje de Heer werkt voor het Steunpunt Liturgie.

Jeroen Sytsma is predikant van de Koningskerk in Zwolle-Zuid en voorzitter van de Commissie Eredienst van GKv en NGK.

(Met medewerking van Sergej Visser, Wim Houtman, Arjan Wilschut en Jaco Weijl.)

.....
**Waar wil je nu voor
bidden en danken?**

Thuis je geloof vieren

Ook zonder #Blijfthuis houdt #Vierthuis haar waarde

In de kerk breng je misschien zo'n twee tot acht uur per week door, afhankelijk van hoe fanatiek je als kerkganger bent. In je eigen huis daarentegen ben je wel zo'n honderd uur per week te vinden. In de kerk stap je even uit je gewone leven en dat is vaak heerlijk. De liturgie helpt je om tot rust te komen, geïnspireerd te raken of bemoediging te vinden. Het is als een oefening op het droge. Want waar het echt om gaat, dat is het dagelijks leven. Daar huil, bid, lach, werk en bewonder je. Thuis, dat is de plek waar geloof en dagelijks leven samenkomen. Daarom is je eigen huis een prachtige plek om geloof te vieren.

Ingrid Plantinga

Toen de coronacrisis ons overviel, werd #Blijfthuis ook automatisch #Vierthuis. We konden niet meer naar de kerkdienst. In mijn ogen was dit een mooie kans om te ontdekken dat God niet alleen in de liturgie van de kerk te vinden is, maar juist ook heel dichtbij, in ons dagelijks leven. Toch bleek al snel dat veel mensen grote verlegenheid ervoeren om zelf een thuisviering vorm te geven. Kerken hielpen hen niet over die drempel heen, maar gingen zo snel mogelijk digitale kerkdiensten opzetten. Zo kon men op de oude voet verder met een surrogaatversie van de zondagse liturgie. In pyjama, met een kop koffie op de bank en de mobiel binnen handbereik, konden mensen meedoen aan de zondagse dienst. Hoewel je je kunt afvragen in hoeverre er dan echt sprake was van deelnemen.

Je gaat thuis in je eentje of met je gezin toch geen kerkje spelen?

De verlegenheid van mensen om een thuisviering vorm te geven, zit volgens mij allereerst in de vraag: hoe dan?! Je gaat thuis in je eentje of met je gezin toch geen kerkje spelen? Het zingen is ongemakkelijk en klinkt nergens naar, de collectezak ontbreekt en de kinderen zitten niet te wachten op een preek van hun vader of moeder. Maar hoe dan wel?

Driehoeksverhouding

Liturgie draait om samenkomen. Het is als een driehoeksverhouding tussen God en mij en de gemeente. Je ontmoet God, je ontmoet elkaar en in de ander ontdek je iets van God als de Ander. Daarin is een thuisviering niet anders. Het is een ontmoeting tussen God en jou, waar je een derde aan toevoegt: je partner, gezin, gemeentelid, buur of vriend(in). Thuis je geloof vieren houdt in dat je ruimte creëert en tijd maakt voor een samenkomen met God en anderen, op een ontspannen en intieme manier die past bij de setting van een woonkamer.

Steek een kaars aan als symbool van Gods aanwezigheid

In een thuisviering hoeven niet alle onderdelen van de kerkelijke liturgie een plek te krijgen. Het is belangrijk om te zoeken naar vormen die passen bij de thuissituatie. In de coronatijd hebben wij als gezin heel wat thuisvieringen gehouden en ik probeer een thuisviering vorm te geven op basis van dit grondpatroon:

Zoek vormen die passen bij de thuissituatie

1. Van ons leven naar de Bijbel:
 - Ritueel om de overgang te markeren (bijvoorbeeld een kaars aansteken)
 - Binnenkomer om de aandacht te trekken en de koppeling te maken tussen ons leven en de Bijbel
2. Rond de Bijbel:
 - Bijbellezing
 - Gesprek (met behulp van stellingen, gesprekskaartjes of open vragen)
 - Gebed
3. Van de Bijbel naar ons leven:
 - Ritueel, creatieve uiting of activiteit die de inhoud koppelt aan ons leven

Dit alles omkleden we met ontmoeting en gezelligheid. Koffie en gebak of een maaltijd helpen drempels weg te nemen voor een ontmoeting van hart tot hart.

Dichterbij

Hoewel mijn tieners normaal gesproken niet staan te springen om naar de kerk te gaan, vinden ze thuisvieringen best oké. Het lekkere

Thuisvieringen

gebak, de ontspannen sfeer, de stellingen waar ze ongezoeten hun mening over mogen geven, dragen daar allemaal aan bij. Wat ze misschien nog het meest waarderen, is het feit dat zij in de thuisviering gelijkwaardige gelovigen zijn. Hun input is welkom, ze kunnen hun vragen en twijfels kwijt en we zoeken altijd de aansluiting bij hun leefwereld. Het staat dicht bij hun leven dan een gemiddelde kerkdienst.

Gezelligheid helpt drempels wegnemen voor een ontmoeting van hart tot hart

Soms had ik geen puf om iets voor te bereiden en dan stelde ik voorzichtig voor: "We kunnen ook een keer een onlinedienst kijken in plaats van een eigen viering te houden". Hun reactie was dan meestal iets van: "Ja daag, ik ga toch niet naar een kerkdienst op een beeldscherm kijken". In hun beleving hoort het vieren van je geloof in een liveontmoeting plaats te vinden. Daar kan ik hun toch geen ongelijk in geven?

Nooit eerder gedaan

Natuurlijk heeft niet iedereen de inspiratie om zelf een thuisviering vorm te geven. Daarom hebben wij vanuit Kerkpunt de afgelopen tijd heel wat programma's ontwikkeld voor thuisvieringen (je vindt ze op lerenindekerk.nl). Toch is er ook een andere verlegenheid dan die van 'hoe dan?'. Ik heb heel wat moeders gesproken die enigszins jaloers verzuchtten dat zo'n thuisviering in hun gezin niet zou werken. Ze konden de materialen zo van internet plukken, maar ze waren het simpelweg niet gewend om hun persoonlijke ontmoeting met God uit te breiden naar de ontmoeting met elkaar. Ze durfden het niet aan om in de beslotenheid van hun huiskamer samen over God te spreken en in hun hart te laten kijken. Als je dat in al je huwelijksjaren nooit eerder gedaan hebt of je kinderen zijn inmiddels de tien jaar gepasseerd, dan is de drempel hoog om daarmee te beginnen.

De persoonlijke ontmoeting met God uitbreiden naar de ontmoeting met elkaar

Jouw huis, Gods thuis

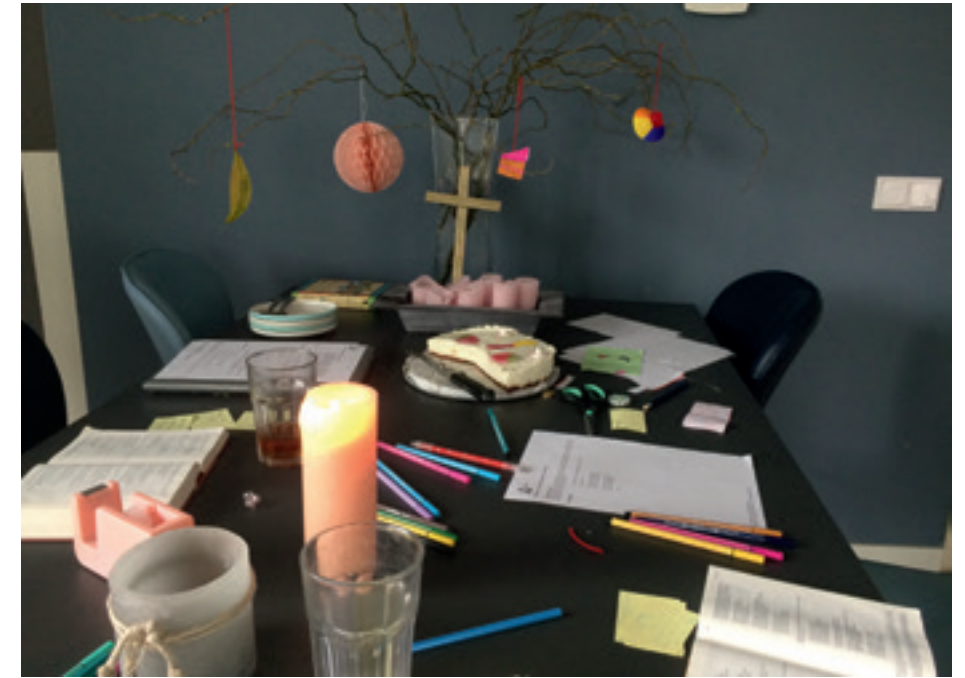
Vanuit Kerkpunt hebben wij een cursus ontwikkeld om ouders te helpen bij de geloofsopvoeding in het dagelijks leven. Deze cursus kun je als kerk aanbieden aan ouders van tieners of van kinderen in de basisschoolleeftijd. Kijk voor meer info op kerkpunt.nl.

Geloven thuis

Ik zie dat kerken alweer druk bezig zijn de draad op te pakken en de zondagse liturgie nieuw leven inblazen. Toch hoop ik dat kerken leren van de afgelopen tijd door meer aandacht te besteden aan geloven thuis. Ook als #Blijfthuis niet meer geldt, houdt #Vierthuis haar waarde. Dat zie je bijvoorbeeld in het bijbelse Pesach, dat in de kleine kring van gezin of vrienden gevierd werd. In het jodendom is het nog steeds heel normaal dat het zwaartepunt van de vieringen

Thuisvieringen

Een thuisviering rond een open bijbel, met rituelen, stellingen en wat lekkers in een ontspannen sfeer

thuis ligt. De sabbat en alle feestdagen worden thuis gevierd aan de hand van vaste liturgieën; de vieringen in de synagoge komen daarna pas.

Laten wij daarvan leren dat we het vieren van geloof niet moeten beperken tot een paar uurtjes op zondag. We mogen God zoeken en vinden in ons leven van elke dag. Thuis je geloof vieren helpt daarbij. Een geestelijk gesprek voeren met je partner is tot zegen van je huwelijk. Een kringgebed met vrienden, buren of gemeenteleden geeft verdieping aan je relatie met hen. Een ritueel helpt je kinderen te ontdekken dat God betrokken is op alles wat zij meemaken. Niet als vervanging van de zondagse kerkdienst, maar als een voortzetting van de liturgie in het gewone leven.

Ingrid Plantinga is schrijver, spreker en adviseur bij Kerkpunt. Ze heeft diverse boeken geschreven over geloofsopvoeding en geloofsleren en is initiatiefnemer van de website lerenindekerk.nl.

We mogen God zoeken en vinden in ons leven van elke dag

Zelf een thuisviering samenstellen

Op lerenindekerk.nl staan voorbeelden van thuisvieringen. Ze sluiten aan bij elementen uit de kerkdienst. Er zijn keuzeonderdelen, want niet alles past bij iedereen. Door keuzeopties aan te vinken, maak je een programma op maat voor jouw thuisviering, met volwassenen, tieners of kinderen.

Voorbeeld van een thuisviering

Bron: *lerenindekerk.nl* – uit de serie over de emoties van Jezus in de lijdenstijd.

Dit zijn keuzeonderdelen waaruit je zelf je thuisviering samenstelt, niet alles past bij iedereen.

Thema: Angst – Hij werd mens zoals wij

a. Start

- Leg bijbels en andere benodigdheden klaar.
- Zet drinken en lekkers neer.
- Als iedereen zit, steek je een kaars aan als symbool van Gods aanwezigheid.

b. Binnenkomer

- **Laat je vallen**
Doe samen een oefening om te voelen wat angst is. Een persoon gaat met zijn ogen dicht staan. Een ander gaat erachter staan. De persoon met zijn ogen dicht laat zich naar achteren vallen en degene erachter moet hem opvangen. Hoe voelt het om je zo te laten vallen? Beeld je eens in hoe het zou zijn om je te laten vallen als je wist dat er niemand achter je stond.
- **Boekje lezen**
Lees met een jong kind een boekje over bang zijn. Bijvoorbeeld: *Kikker is bang, Wij gaan op berenjacht, Ik ben niet bang, Nooit meer bang zijn.*
- **Gesprek**
Waar ben jij weleens bang voor? Wat doe jij als je bang bent? Wat zou jou kunnen helpen in je angst?

c. Rond de Bijbel

Jezus koos ervoor om op aarde te komen en mens te worden. Als mens is Hij, net als wij, soms heel bang geweest.

- **Quote**
Een beroemde quote van Franklin Roosevelt is “Courage is not the absence of fear, but... (Moed is niet het ontbreken van angst, maar...)”. Hoe zou jij die zin afmaken?
- **Bijbellesing**
Lees Lucas 22:39-46 (of lees het verhaal over Getsemane uit een kinderbijbel). Jezus is doodsbang. In zijn angst doet Jezus twee dingen: Hij vertelt het aan God en Hij vraagt zijn vrienden om voor Hem te bidden. Dat kunnen wij van Jezus leren als we bang zijn. Jezus wist dat God Hem niet

zou gaan helpen. Hij moest het zelf doen. Net alsof je je naar achteren laat vallen terwijl je weet dat niemand je opvangt. Dat hoeven wij nooit mee te maken. God zal ons altijd opvangen als wij vallen.

- **Psalmmeditatie**

Schrijf Psalm 56:1-10 op maar vul je eigen concrete situatie in op plekken in de tekst. Verwoord wat jouw angst is en op welke momenten jij bang bent.

d. Gebedsvormen

- **Luisterliedje**
Luister het liedje ‘Geef mij nu je angst’ alsof het Jezus is die dit tegen jou zegt.
- **Gebedsdoos**
Neem een doos en maak er aan de bovenkant een gleuf in zodat je er gebedsbriefjes in kan doen waarop je schrijft waar je bang voor bent. Versier de doos met tekeningen of plaatjes die te maken hebben met angst, gebed of het bijbelverhaal. Zo kun je elke keer als je bang bent dat op een briefje schrijven en je angst bij God brengen net zoals Jezus dat deed. Natuurlijk kun je er ook andere gebeden in doen.
- **Gebedsritueel**
Maak een symbolisch hoekje met passende voorwerpen zoals een kaars en een kruis en zet daar de doos neer die je geknutseld hebt of een mooie schaal. Zet bijpassende muziek op, zoals:
– ‘Je hoeft niet bang te zijn’ – versie van Reisgenoten
– Psalm 27 van The Psalm Project, Sons of Korah of Psalmen voor Nu
Schrijf jouw angsten tijdens het luisteren op kleine briefjes, vouw het briefje dubbel en breng het naar de schaal of doos. Daarmee laat je zien dat je je angst niet verstoopt maar aan God wilt geven. Bij Hem ben je veilig!
- **Kindergebed**
Laat een kind dit gebed uitspreken of lees het zelf voor:

Machtige Heer Jezus,

U was een mens zoals wij.

U was doodsbang

toen U bijna doodging.

U weet dat ik ook weleens bang ben

voor kinderen of grote mensen,

voor dingen die kunnen gebeuren.

Dan praat ik met U

en weet ik weer dat U voor mij zorgt!

Amen

Hef nu een klaaglied aan

“Luister naar mij, Heer! Hoor hoe ik klaag” (Ps. 5:2 BGT)

“Laten we God prijzen met een klaaglied.” Dat horen we zelden een dominee zeggen als hij een lied introduceert tijdens de dienst. Toch zou dat heel bijbels zijn. Want de psalmen leren ons dat bidden niet alleen bestaat uit God loven en danken, maar ook uit klagen, schreeuwen, protesteren en rouwen.

Janita Geertsema

In de relatie met God is ruimte voor alle emoties die we ervaren. God vertrouwen is de vertrouwelijkheid hebben om zowel de positieve als de negatieve emoties te uiten. Welke vader zou tegen zijn kind zeggen: *Kom maar bij me terug als je weer blij bent; nu je verdrietig/bang/boos bent wil ik niet dat je bij me komt.* God weet hoe we ons voelen (Ps. 139:2) en dat mogen we verwoorden naar Hem toe.

Realiteit van verlies en pijn

De psalmisten geven ons het voorbeeld. Oudtestamenticus Walter Brueggemann spreekt over de *psalmen van desoriëntatie*. Het zijn gebeden die de realiteit van verlies en pijn onder Gods aandacht brengen. Theologisch is dat belangrijk, want zo kunnen we geloof vasthouden te midden van alle desoriëntatie en problemen die we ervaren. We kunnen tegen God uitspreken dat de realiteit niet klopt met waar we op hopen, en Hem vragen om te handelen. De pandemie heeft een grote impact op het leven van iedereen. De meeste mensen hebben in meerdere of mindere mate te maken gehad met verlies. Verlies van vrijheid, verlies van het sociale leven, verlies van werk, verlies van gezondheid en, in het ergste geval, verlies van dierbaren. Hoe klein of hoe groot het verlies is, het is ongelofelijk belangrijk dat het erkend wordt.

Ruimte voor gebrokenheid

David klaagt in Psalm 109: “Ik ben gewond in het diepst van mijn hart”. Een gewond hart moet je ook verzorgen. Zo’n wond kan gaan etteren als hij onbehandeld blijft. Dus sta eens stil bij hoe je je voelt; bij de pijn, het verlies en de zorgen. Breng dat allemaal bij God. Laat het Hem weten. Wees eerlijk naar God toe! Vraag Hem te handelen, bid om zijn actieve betrokkenheid. In de Bijbel is ruimte voor klagen en ook in onze persoonlijke relatie met God mag ruimte zijn voor de pijn en gebrokenheid van het leven. Zo mag ook in de kerkdiensten ruimte komen voor gebrokenheid en voor het aanheffen van een klaaglied.

Janita Geertsema werkt sinds 2009 als zendeling in Bolivia en geeft les aan het Theologisch Seminar in Sucre.

Doe alles tot eer van God

De zondag met het alledaagse verbinden

“Van de Heer is de aarde en haar rijkdom. (...) Dus of u nu eet of drinkt of iets anders doet, doe alles ter ere van God.” Deze twee opmerkingen van Paulus (1 Korintiërs 10) staan centraal in de gereformeerde traditie. Denk aan de Grote Catechismus van Westminster: “Het voornaamste en hoogste doel van het leven van de mens is de verheerlijking van God en het zich in Hem ten volle en eeuwig verheugen”. Kortom: doe alles tot eer van God. Denk aan Abraham Kuypers beroemde uitspraak: “Geen duimbreed is er op heel ’t erf van ons menselijk leven, waarvan de Christus, die aller Soeverein is, niet roept: Mijn!” Zoals onze Noord-Amerikaanse zusterkerk belijdt: “Our world belongs to God”. Dat alles roept de vraag op of niet het hele leven eredienst is. En zou de eredienst op zondag dan niet veel meer verbonden kunnen zijn met de eredienst van alledag?

Zelf studeerde ik ooit af op een onderzoek naar de relatie tussen geloof en ethisch handelen van managers en ondernemers in hun bedrijf. Ik zal eerlijk opbiechten dat zo’n afstudeeronderzoek geen garantie biedt dat ik als predikant elke zondag de verbinding met de maandag klip-en-klaar weet te maken. De recente publicatie van het boek *Work and Worship*, over het verbinden van onze arbeid met onze liturgie, daagde mij uit om opnieuw die verbinding tussen de zondag en het alledaagse te zoeken. En boeken als *Liturgie van het Alledaagse* van Tish Warren en *Je bent wat je lief is* van James K.A. Smith te lezen en herlezen. Al lezend besepte ik sterker dan tijdens mijn afstuderen dat de eredienst op zondag in ieder geval meer biedt dan de moraal voor het verhaal van door de week.

Peter Sinia

Je bent wat je lief is

De titel *Je bent wat je lief is* verwoordt een belangrijk uitgangspunt van Smith. Namelijk dat de mens voor liefde geschapen is en door liefdes en verlangens gevormd wordt. Dat lijkt naadloos aan te sluiten bij Jezus’ samenvatting van Gods wet: Hem lief te hebben boven alles en onze naaste als onszelf. Mensen zijn altijd aanbidders van wie of wat zij het meeste liefhebben. Smith inspireert mij om de eredienst af te stemmen op mensen die liefhebbende aanbidders zijn en niet op wandelende bibliotheken of datacentra vol religieuze ideeën. Smith deelt minstens drie basale inzichten die helpen om de eredienst op zondag te verbinden met het leven van maandag tot

.....
De mens is voor liefde geschapen en wordt door liefdes en verlangens gevormd

Dagelijkse eredienst

zaterdag. Een eerste inzicht is dat liturgieën met hun aanbidding niet alleen uitdrukking zijn van de liefde van mensen, maar ook liefde van mensen vormen. Smith schrijft: *als het hele leven aanbidding of eredienst (worship) is, dan is de kerkzaal de plek waar wij leren hoe*. De eredienst draait om heiliging van het gewone leven.

De slag om het hart

Een tweede inzicht is dat de wereld een plek is waar alles en iedereen onze liefde probeert te winnen. In de wereld woedt, in de woorden van Smiths geestverwant Herman Paul, de slag om het hart. De wereld is vol liturgie die met de liturgie van de kerk concurreert om ons hart. Denk aan winkels, winkelcentra of bedrijfsgebouwen die als liturgische ruimtes ons de ene liefde doen vergeten en ons met bewondering voor iets anders willen vervullen. Denk aan muziek in de winkel of onder een reclame die onze stemming beïnvloedt en verlangens opwekt. Muziek met evenveel zorgvuldigheid gekozen als de liederen in de kerk. Denk aan de bijna liturgische rituelen op de werkvloer of bij een vereniging die onze focus bepalen, onze harten richten en loyaliteit sturen. De kerkdienst op zondag is dan de plek waarin niet alleen de afgoden van de wereld onmaskerd worden, maar ook hun liturgie en liturgische invloed op ons. De liturgie van de eredienst is dan evenzeer een ontwenningsskuur van wereldse liturgie als het tegengif of medicijn in de vorm van de liturgische ontmoeting van God en zijn aanbidder.

Gewoon oefenen

Het boek *Je bent wat je lief is* heeft als ondertitel *De spirituele kracht van gewoontes*. Dat verwoordt een derde inzicht van Smith, namelijk dat mensen geestelijk gevormd worden door oefening en gewoontes. Het doet me denken aan onze jeugdwerker die een

.....
De eredienst is een ontwenningsskuur en tegengif voor de wereldse liturgie

De Rotterdamse Markthal: een voorbeeld van een winkelcentrum als bijna liturgische ruimte

© Mike van den Bos

Dagelijkse eredienst

© Fil Mazzarino

Je loopt een marathon niet uit door harder te proberen, maar door beter te trainen

decennium geleden constateerde dat catechese in onze kerken sterk was in kennisoverdracht, maar nog kon groeien op het gebied van discipelschap. Als het gaat over goede gewoontes is regelmatige kerkgang krachtig en waardevol. Maar het onderkennen van de vormende kracht van gewoontes inspireert ook om van de eredienst nog meer een oefenplaats voor een leven tot eer van God te maken. En van de kerkelijke samenkomsten (en activiteiten) oefenplaatsen voor de liefde. John Ortberg leerde mij in diezelfde geest dat je een marathon niet uitloopt door harder te proberen, maar door beter te trainen. De kerkdienst is dan de training en het leven de wedstrijd. Of de voortgezette training. Want, zo stel ik me voor met inmiddels meer ervaring in hardlopen (en de bijbehorende blessures), de voorganger is ook als de fysiotherapeut die niet alleen met je oefent, maar jou ook met oefeningen naar huis stuurt.

.....
De eredienst als oefenplaats voor een leven tot eer van God

Het saaie, trage alledaagse

Tish Warren maakt in *Liturgie van het alledaagse* heel concreet hoe een gewone dag geleefd tot eer van God eruit kan zien. De titels van de hoofdstukken vatten goed samen hoe zij juist in het alledaagse leven daarvoor ruimte zoekt: wakker worden, je bed opmaken, tandenpoetsen, sleutels kwijtraken, restjes eten, ruzie met je man, e-mail checken, in de file staan, een vriendin bellen, theedrinken en slapen. Warren verbindt wakker worden bijvoorbeeld met de doop, zoals een vrouw die mij vertelde hoe zij onder de douche bij haar doop werd bepaald. Zo vraagt Smiths boek ons hoe de keukentafel een afspiegeling zou kunnen zijn van de avondmaalstafel. Warren daagt mij uit om op zondag gelovigen te trainen ook christen te zijn in het heel gewone. Met een spreuk die ze citeert: "Iedereen wil een revolutie, maar niemand wil de afwas doen". In die geest beschrijft ze het liefhebben van God en de mensen om ons heen ook als trage gewoonten die we moeten leren. Warren daagt mij uit op zondag gelovigen toe te rusten voor het dagelijks leven,

.....
Iedereen wil een revolutie, maar niemand wil de afwas doen

Dagelijkse eredienst

met aandacht voor zaken zoals geduld en tevredenheid. Warren weet zo te overtuigen van het belang van een liturgie van het alledaagse dat haar boek ook een uitnodiging tot verdere verdieping is. Haar literatuurverwijzingen helpen daarbij. Ik ben begonnen met het boek *Food and Faith: a Theology of Eating* en heb John Baillies korte theologie van de slaap op mijn verlanglijst gezet.

Een zegen voor baggeraars en juffen

In hun boek *Work and Worship* willen Matthew Kaemingk en Cory B. Wilson hun lezers helpen de liturgie met ons dagelijks werk te verbinden. Ze inspireren met theologische verdieping, maar ook met concrete voorbeelden, zonder complete blauwdrukken te leveren. Ze dagen uit om net als in de tijd van het Oude Testament van de eredienst een plek te maken waar mensen met de vrucht van hun arbeid voor God verschijnen. Met Nicolas Wolterstorff pleiten ze voor een eredienst waarin gelovigen samenkomen met verhalen van lof en dankbaarheid, van zonde en rebellie, van klacht en gebroken harten. Ze voegen daar de voorbeden voor het werk en de vruchten van de arbeid aan toe. Kaemingk en Wilson helpen een fijngevoeligheid te ontwikkelen voor woorden die daarbij passen.

Geeft ons welkomstwoord of openingsgebed de indruk dat we alle ervaringen en gevoelens die we meenemen uit de werkweek thuis moeten laten? Of versterken onze woorden het besef dat we ermee voor God mogen verschijnen?

Een liturgie kan op meer manieren verbinding zoeken met de werkweek dan in zorgvuldig gekozen woorden. Waarom worden in de meeste kerken ambtsdragers en zendingswerkers gezegend voor

hun werk, maar moeten gelovigen met andere taken en beroepen dat ontberen? Het inspireerde mij om de doopdienst van een kind van een vader in de offshore-industrie af te sluiten met de hymne voor mariniers en zeelieden: *O eeuwige Vader, sterk in macht*. In reactie op een zegengebied voor onderwijzend personeel aan het begin van het nieuwe schooljaar appte een enthousiaste docent mij het lied *Gebed voor de werkdag* van Sela. (Het minstens zo mooie *Before You I Kneel: A Worker's Prayer* van Keith en Kristyn Getty wacht nog op een vertaling). Die enthousiaste reactie onderstreept voor mij de waarde van het verbinden van de zondag met alledag.

Peter Sinia is predikant van de Nederlands gereformeerde Proosdijkerk te Ede en redactielid van Dienst.

Tish Warren, *Liturgie van het alledaagse. Heilige gebruiken in het gewone leven*, Franeker: Van Wijnen, 2018.

Matthew Kaemingk & Cory B. Wilson, *Work and Worship. Reconnecting Our Labor and Liturgy*, Grand Rapids: Baker Academics, 2020.

James K.A. Smith, *Je bent wat je lief is. De spirituele kracht van gewoontes*, Utrecht: Kok, 2019.

James K.A. Smith, *Desiring the Kingdom. Worship, Worldview and Cultural Formation*, Grand Rapids: Baker Academics, 2009.

Beseffen dat we met alle ervaringen en gevoelens voor God mogen verschijnen

Tuinieren

Het is het einde van de zomer. Onze tuin is ontploft. Overal breeduitgegroeide planten. Tussen de klinkers flink wat onkruid. 'Onkruid', vreselijk woord. En wie geeft ons eigenlijk het recht om dat woord te gebruiken? Maar goed, ik heb een paar jaar geleden flink betaald voor een tuin met specifieke planten. Dat die worden overwoekerd door gratis klaverzuring en paardenbloem... dat trek ik ook weer niet.

Dus onkruid of niet, ik ruk het uit. En wat blijkt, precies daar waar het afgevallen gebladerte en het onkruid het langst onaangeroerd zijn gebleven, krioelt het meeste leven: kevertjes, mieren, wormen, slakken. Het mierenest dicht bij de achterdeur moet trouwens ook weg, de beestjes wandelen zo naar binnen. Geen gif, dat gaat me te ver, maar kokend water kan ook, lees ik op *omaweetraad.nl*. Vreemd eigenlijk dat ik geen wroeging voel. Mieren mogen van mij blijkbaar dood. Na een flinke inspanning is de tuin klaar. Ik overzie het ordelijk ogende resultaat: onkruid weg, planten teruggesnoeid, blad opgeruimd. Maar is het niet ook een slagveld? Insecten dakloos of in de klike, minstens één worm doormidden en een legioen mieren gestorven door het kokende water.

Cultuuropdracht

Plotseling dringt de vergelijking tussen mijn achtertuin en de natuur wereldwijd zich aan me op. Natuur houdt zich niet aan onze geordende schoonheidsidealen of onze productie-eisen. Dat zou wel moeten, vinden wij van oudsher. We ordenen, kappen, bouwen, leggen grenzen op, bepalen de (grond)wateren, en we noemen dat 'cultuuropdracht'. De schepping moet 'in cultuur gebracht'. Maar mag natuur dan geen natuur zijn, moet het cultuur worden?

Natuur wordt ondertussen wereldwijd teruggedrongen, ten gunste van landbouw, infrastructuur, bedrijventerrein, grondstoffenwinning of – op z'n best – netjes aangeharkte recreatiegebieden. Het resultaat is bekend: de biodiversiteit op onze planeet keldert. De schepping vervuult. Insecten en andere dieren sterven massaal uit. Dit gebeurde natuurlijk over langere tijd, zonder de ecologische kennis van nu. En ook niet-christelijke culturen hebben vast hun steentje bijgedragen. Maar toch, is onze christelijke geschiedenis met haar cultuuropdracht niet mede debet aan de ecologische verwoesting en klimaatverandering die momenteel de schepping teisteren? Wordt het niet eens tijd voor een kerkelijk mea culpa? Moeten we als kerken niet als een malle onze tegels lichten, bomen planten, groene daken aanleggen? En de tucht onder het stof vandaan halen voor broeders en zusters die nog met de auto naar de kerk komen? Tuinieren is volgens velen ook rust vinden, maar in mijn hart is het onrustig.

Gerben de Wild

Vieren met verschillen

Aansluiten bij persoonlijkheden

Hoe zorgen we ervoor dat jongeren worden aangesproken in een viering? Jongeren groeien op in een samenleving waarin ze zichzelf moeten profileren. Je moet voor jezelf opkomen, je mening geven. Compromissen zoeken is uit en daarom hebben we het liefst alleen contact met mensen in wie we onszelf herkennen. Dit geldt niet alleen voor jonge mensen, maar ook voor volwassenen. Maar waar is de verbinding als we allemaal vasthouden aan onze eigen verlangens en onze eigen manier van doen? Hoe kunnen jong en oud in een viering gezamenlijk worden aangesproken, zodat het evangelie ons met elkaar verbindt? Een eerste reflex is om de vorm aan te passen, maar het is beter om aan te sluiten bij verschillende persoonlijkheden.

Paul Smit

Ik zie twee uitersten in het omgaan met verschillen. Aan de ene kant wordt geprobeerd iedereen tegemoet te komen. Niemand krijgt in zo'n situatie volledig zijn zin en dan is niemand helemaal tevreden. In deze aanpak herkent uiteindelijk niemand meer zichzelf, waardoor niemand zich helemaal thuis voelt en de onderlinge verbondenheid door het evangelie verdwijnt. Wat dan zomaar gebeurt, is dat door de jaren heen gemeenteleden afhaken vanwege kleine verschillen. De gemeente heeft haar identiteit verloren. Gemeenteleden herkennen zich niet in de manier waarop

het geloof wordt beleefd tijdens een viering. In het andere uiterste wordt niet aangesloten bij de verschillen in doen en laten en wordt één lijn vastgehouden, meestal die van wat we gewend zijn. Jonge mensen en gezinnen zijn dan degenen die afhaken. En door het ontbreken van jonge gezinnen verdwijnt ook de vanzelfsprekendheid om geleidelijk mee te bewegen. De gemeente raakt verstart.

Als niemand volledig zijn zin krijgt, dan is niemand helemaal tevreden

Tussenweg

Ik merk dat kerken het moeilijk vinden om een middenweg te vinden tussen deze uitersten. In dit artikel geef ik een mogelijke tussenweg. Eén die zich richt op het aanspreken van zo veel mogelijk mensen in hun eigen manier van doen. Het doen en laten, met een ander woord 'de persoonlijkheid', van mensen kan op verschillende manieren beschreven worden. Voor de brochure *Vieren in verscheidenheid* zijn daarom de meest gangbare manieren uitgewerkt tot zes profielen: die van Anna, Eline, Freek, Marloes, Niels en Rachid.

Brochure en zelftest

Op de website van Kerkpunt kun je de brochure *Vieren in verscheidenheid* downloaden. Er staat ook een zelftest op met 24 vragen. Als uitkomst krijg je de twee profielen waar jij een klik mee hebt. Kijk op Kerkpunt.nl bij het thema Jeugdwerk.

Zes profielen waarbij de aanname is dat elk profiel op hoofdlijnen herkenbaar is in elke gemeente. Door aan te sluiten bij de verschillende profielen kun je een manier vinden om jong en oud aan te spreken tijdens de viering. Ik geef hier de verkorte profielen.

Anna

Anna zet zich in om regels op te stellen, zodat iedereen weet hoe we de dingen aanpakken. Ze helpt anderen om zich aan die regels te houden. Ze heeft het nodig om te weten wat het begin is, wat er dan gaat komen en naar welk resultaat ze samen toewerken. Anna kan hierin doorschieten. Dan is ze te veel bezig met hoe het zou moeten en blijft er weinig ruimte over voor spontaniteit.

Spreek zo veel mogelijk mensen aan in hun eigen manier van doen

Eline

Eline werkt volgens een plan. Ze zal zich inzetten voor de kerk als je haar laat zien wat belangrijk is en hoe we aan de slag gaan. Eline zal zich altijd aan het plan houden en ook checken of anderen nog steeds in het plan meegaan. Ze kan doorschieten in het dwangmatig volgen van het plan, ook als het plan niet meer werkt. Dat laatste is voor Eline heel lastig om te aanvaarden.

Freek

Freek laat zich graag inspireren om actief bij te dragen. Vertel hem in grote lijnen wat het ideaal is en dan komt hij op zijn eigen manier in actie. Hij gaat zijn eigen gang maar kan daarin doorschieten. Hij merkt dan niet dat hij de aansluiting met de groep kwijt is.

Verscheidenheid

Marloes

Marloes pakt zonder klagen de dingen op die gedaan moeten worden. Ze doet mee aan alle kerkelijke activiteiten waarvan ze het doel kent, en nodigt daar ook actief anderen voor uit. Zonder doel vindt Marloes het lastig om zich toe te wijden. Ze cijfert zich soms weg in het belang van de groep. Daardoor zal Marloes niet snel benoemen dat iets voor haar niet oké is.

Niels

Niels zet zich in om wat er al is, zo te houden. Daarom sluit hij zich het liefst aan bij activiteiten die al jaren zo zijn. Vertel hem hoe het altijd is gegaan en dan zorgt hij ervoor dat het doorgaat. Niels wijkt alleen van het bestaande af als hij overtuigd is geraakt dat dat een goed idee is. Hij kan doorschieten in het vasthouden van wat er al is, zonder erover na te denken of het nog waarde heeft of zinvol is.

Rachid

Rachid verdiept zich in alles wat hij tegenkomt. Als hij een activiteit in de kerk doet, wil hij weten waar hij aanvullende informatie kan vinden. Daarmee bedenkt hij zelf wat er gedaan moet worden. Hij kijkt later wel hoe hij kan aansluiten bij de anderen. Rachid kan doorschieten door de werkelijkheid te willen verklaren aan de hand van theorieën en daarmee de praktijk helemaal uit het oog verliezen.

Checklist

De profielen van Anna, Eline, Freek, Marloes, Niels en Rachid verschillen duidelijk van elkaar. Als ze in hun doen en laten worden aangesproken in een viering houden ze er een goed gevoel aan over. Voor Anna is dat overzicht, een programma vooraf en een samenvatting achteraf. Eline wil veiligheid, weten wat er komen gaat en niet voor het blok gezet worden. Freek wil verrast worden met iets concreets om mee aan de gang te gaan of een idee om naartoe te werken. Marloes wil een doel en een moment om met elkaar uit te wisselen of ze op dezelfde golflengte zit als anderen. Niels wil herkenbaarheid en een inhoudelijk duidelijke boodschap. En Rachid wil uitdaging en de mogelijkheid zichzelf te ontwikkelen door op zijn telefoon iets op te zoeken.

Die momenten van aangesproken worden, zijn in de brochure *Vieren in verscheidenheid* bij elkaar gezet in een checklist. Hoe meer punten uit de checklist in een viering een plek hebben, hoe meer mensen zich aangesproken voelen. De checklist werk ik hieronder uit met voorbeelden bij de verschillende onderdelen van de dienst.

Hoe meer punten uit de checklist een plek hebben in een viering, hoe meer mensen zich aangesproken voelen

Verscheidenheid

Als je iets te vieren hebt en trakteert, dan hou je zo goed mogelijk rekening met verschillende smaken

Begin van de viering

- Kondig voor Eline aan wat er bekend is en wat er anders zal gaan, zodat ze zich kan voorbereiden op wat voor haar spannend kan zijn.
- Laat voor Anna de planning zien en vertel wat de onderdelen met elkaar te maken hebben, zodat zij een overzicht heeft als houvast.
- Vertel voor Niels wat het centrale bijbelse onderwerp is, dan heeft Niels de herkenning die hij nodig heeft en dat voorkomt dat hij zich bij alles afvraagt of dat de kern is.
- Geef voor Freek een voorbeeld van hoe de toepassing van het onderwerp in de praktijk kan werken. Dan kan hij daar zijn gedachten over laten gaan.

Bijbellezing en verkondiging

- Vertel voor Rachid in het kort de achtergronden bij het bijbelgedeelte en geef daar links bij naar meer achtergrondinformatie, zodat hij zelf wat dingen kan opzoeken.
- Vertel voor Anna welke trefwoorden in het verhaal de volgorde aangeven, zodat ze de opbouw kan vasthouden.
- Leg voor Eline moeilijke en abstracte woorden uit in concrete verhalen en voorbeelden uit het dagelijks leven; het voorkomt dat ze zich dom voelt.
- Benoem voor Rachid de zelf gevonden zijsporen, zonder uitvoerige uitleg zodat zijn nieuwsgierigheid geprikkeld wordt.
- Rond voor Marloes af met een persoonlijke conclusie, zodat zij een beginpunt heeft voor een gesprek met anderen.

Afsluiting van de viering

- Draag voor Marloes het onderwerp op in gebed en laat dat volgen door een moment stilte. Of geef tijd om met elkaar te praten aan de hand van een paar gespreksvragen. Het helpt haar zich toe te wijden of om te vragen hoe anderen het beleven.
- Geef voor Freek een voorbeeld van wat een ander heeft bereikt die met het onderwerp aan de gang is gegaan. Het verbreedt de mogelijkheden die hijzelf net bedacht heeft.
- Vat voor Niels het onderwerp samen en verbind daar het liefst een zichtbare of tastbare herinnering aan. Het maakt duidelijk wat de bedoeling is en het helpt hem bij het onthouden van wat belangrijk is.

Onbewust aansluiten

De kracht van de checklist is het aansluiten bij onderbewuste manieren van doen. Het triggert een gevoel van: "Hé, wat fijn dat daaraan gedacht is". Het zijn geen onderwerpen waarmee we bewust bezig zijn. Op de vraag naar wat iemand in een viering wil, volgt namelijk meestal een antwoord dat met de vorm te maken heeft. Want de vorm sluit aan bij het jezelf profileren: de voorkeur voor een bepaalde bijbelvertaling, een muzieksmaak, staand of zittend bidden, noem maar op. Het inzetten op de punten van de checklist gaat aan de vorm en het profileren voorbij. Aansluiten bij iemands uiterlijke voorkeuren, in stijl en vorm, wordt minder gewaardeerd dan aansluiten bij hoe iemand iets beleeft.

Dus of de checklist wordt ingezet in een viering met psalmen of opwekkingsliederen maakt niet uit. Ook niet of er gelezen wordt uit de Bijbel in Gewone Taal of uit de Herziene Statenvertaling. En ja, het is handig om een beamer te gebruiken, maar een beamer is niet nodig als de informatie in een rustig tempo wordt gegeven. Daarbij gaat de checklist voorbij aan leeftijd, ook al zijn de profielen geschreven alsof het om jongeren gaat. Doordat ze aansluiten bij iemands persoonlijkheid kan zowel jong als oud zich erin herkennen. De inhoud sluit aan op het niveau van het eigen doen en laten. Wie veiligheid waardeert, krijgt het. Wie uitdaging leuk vindt, wordt uitgedaagd. Wie overzicht wil, heeft het.

Door gebruik te maken van de checklist kun je ervoor zorgen dat heel verschillende gemeenteleden zich aangesproken voelen. Vieren in verscheidenheid is zo een manier om de verschillen in doen en laten in het lichaam van Christus te waarderen en de onderlinge verbinding door het evangelie te benadrukken.

Paul Smit is jeugd- en gezinswerker in Leimuiden en adviseur bij Kerkpunt. In beide functies zet hij zich in voor intergenerationeel kerk-zijn.

.....
Door aan te sluiten bij persoonlijkheden kan zowel jong als oud zich erin herkennen

Mijn leven delen met jongeren

Na drie jaar stop ik met mijn baan als jeugdwerker om even afstand van de kerk te nemen. Jeugdwerker ben en blijf ik, dat ervaar ik als een roeping. Dit werk heeft mij veel dichterbij God gebracht, mijn geloof heeft gevoel gekregen én handen en voeten. Maar er is ook een afstand tussen mij en de kerk ontstaan.

Mijn belangrijkste drijfveer als jeugdwerker is om echt het verschil te maken voor jongeren. Jongeren zijn ontzettend leuk; ze zijn ongepolijst en eerlijk, impulsief en creatief. Ze hebben veel vragen en die durven ze nog te stellen. Jongeren verlangen naar echtheid en mensen die er gewoon *zijn*. Door te werken met jongeren en hen te verbinden aan Jezus, heb ik ontdekt wat het is om in relatie tot God te staan en vanuit mijn hart te leven. Zodat je in je doen en laten uitstraalt christen te zijn, ook in je relatie met jongeren.

Ik heb ervaren dat de kerk daarin nog een lange weg te gaan heeft. We houden jongeren vooral bezig met leuke activiteiten. Maar nemen we hen wel mee op weg in geloof? Ik heb moeite gekregen met de manier waarop we het instituut kerk nu vormgeven. Hebben we voor onszelf wel helder waarom we kinderen aan God willen (ver)binden? Zijn we bereid als gemeenschap te veranderen om een plek te zijn die kinderen en jongeren erop voorbereidt om te geloven, in een wereld die zo snel verandert?

Ik hoorde ooit dat jongeren in de kerk antwoorden krijgen op vragen die ze niet hebben. Dat is precies wat ik zie en zelf ook ervaar. Ik weet alles over God, maar ken ik Hem wel echt? Jongeren hebben honger naar echtheid, omdat ze die vaak missen in de wereld om hen heen. Maar hoe echt, open en kwetsbaar zijn we in de kerk? De kerk zou een plek moeten zijn waar je in je gebrokenheid veiligheid kunt vinden bij God en anderen. Terwijl ik denk dat veel jongeren juist oordeel voelen.

Wat ik nu ga doen, is een zoektocht. Daar bid ik voor. Misschien ga ik iets moois starten in de plaats waar ik woon. Een ontmoetingsplek voor jong en oud, aansluiten bij wat nodig is in deze omgeving. Het liefst eerstelijns jeugdwerk. Ik wil mijn leven graag delen met jongeren op de plek waar ik woon. En de kerk...? Ik verlang ernaar om met andere christenen Jezus te ontdekken in ons leven. Hoe dat vorm krijgt, ontrafelt zich vast vanzelf.

Jolanda Otter, 32 jaar, jeugdwerker samenwerkingsgemeente (CGK/NGK) Alexanderpolder, Rotterdam

Op welke manier heeft je werk in de kerk jouw geloof/leven/kijk op de kerk veranderd? Wil je daarover vertellen, meld je dan aan voor deze nieuwe rubriek bij suanlokhorst@hotmail.com.

Eerst nog even de collecte...

Inzameling van gaven: volwaardig onderdeel eredienst

Misschien herinner je je nog wel dat de predikant vroeger 'de dienst der offeranden' aankondigde. Die ouderwets klinkende uitdrukking typeert de collecte als een offer, een offer van dankbaarheid. Inhoudelijk hoort de collecte namelijk bij het deel van de kerkdienst dat wordt aangeduid met 'dienst van de dankbaarheid'. Je gift is een tastbare en zichtbare uiting daarvan, ze symboliseert een leven in dankbaarheid. Maar hoe geef je daar vorm aan, ook in onlinediensten? En in een tijd waarin we steeds meer gebruikmaken van collecteapps? Hoe zorg je er dan voor dat de 'dienst der offeranden' tot zijn recht komt? In dit artikel doe ik daarvoor een aantal suggesties.

Derk Jan Poel

Die zondagse collecte staat dus symbool voor iets groters. Ervaren we dat ook zo? En lukt het ons om die symboliek ook tot uitdrukking te laten komen? Ik vraag dat met Zondag 38 uit de catechismus in het achterhoofd. Daar zien we dat het bewijzen van barmhartigheid aan de armen een fundamenteel onderdeel is van onze eredienst. Dit vaste onderdeel van onze zondagse samenkomsten komt er naar mijn mening vaak maar bekaaid vanaf. Tijdens het schrijven van dit artikel heb ik online naar preken gezocht over Zondag 38. Ik vond het opvallend om te zien dat in veel van die preken het belang van de collecte niet of nauwelijks terugkomt. Het

is een beetje zoals een predikant zei bij het aankondigen van het slotlied: "Maar eerst nog even de collecte".

De zondagse collecte staat symbool voor iets groters

Geven en uitdelen

Onze collecte staat behoorlijk ver af van de oorspronkelijke vorm, waarbij gemeenteleden gaven meenamen voor de gezamenlijke (liefde)maaltijd en het avondmaal. Daarvan werd ook uitgedeeld aan armen en behoeftigen. Die directe link tussen geven en uitdelen aan hen die het nodig hebben, is bij ons veel minder sterk. Bijvoorbeeld doordat er behalve voor de VVB ook regelmatig nog wordt gecollecteerd voor allerlei kerkelijke onkosten. Ook het gebruik van collectemunten of -bonnen vergroot de afstand tussen geven en uitdelen. Het echte geven gebeurt dan namelijk op het moment dat de collectebonnen worden aangeschaft. Op het moment van de collecte zelf voel je er niets van. En zelfs de collecte voor de diaconie komt vaak terecht op een toch al goedgevulde bankrekening.

Je gift is een tastbare en zichtbare uiting van een leven in dankbaarheid

Hoe kan de collecte een meer volwaardig onderdeel zijn van de eredienst? Juist ook in een tijd waarin we fysiek en online, collectezak en collecteapps, met elkaar combineren?

Herkenbaar moment

Allereerst is en blijft een herkenbaar collectemoment van belang. Ook als het collecteren zelf, om wat voor reden dan ook, aan het eind of misschien zelfs wel buiten de dienst om plaatsvindt. De inzameling van de gaven vraagt om en verdient een eigen moment in de dienst.

Je kunt dit moment markeren door bijvoorbeeld te beginnen met een passende bijbeltekst, bijvoorbeeld 1 Kronieken 29:14 of 2 Korintiërs 8:7. Verbind de collecte aan Gods liefde en zijn goedheid, die ons aansporen tot een leven van concrete dankbaarheid. Kondig het collectedoel aan en geef een korte uitleg. Dat kan met een PowerPoint of een filmpje, maar onderschat niet de kracht van een persoonlijke en mondelinge toelichting bijvoorbeeld door iemand die rechtstreeks betrokken is. Ook kan de diaconie in dit speciale moment diaconale mededelingen doen. Bijvoorbeeld over praktische zaken die met het diaconaat te maken hebben, zoals de uitnodiging voor een buurtmaaltijd, een verzoek om een fiets voor een asielzoeker of voor vervoer van een gemeentelid naar het ziekenhuis in de komende week.

Verbind aan gebed

Verbind daarnaast de inzameling van de gaven aan het gebed. Wat mij betreft kunnen deze niet los van elkaar worden gezien. Het geven is immers de daad bij het woord voegen. Niet voor niets heeft

.....
De inzameling van de gaven verdient een eigen moment in de dienst

Collecte en gebed kunnen niet los van elkaar worden gezien

de catechismus het over het 'bewijzen' van barmhartigheid. Zowel ons geven als de voorbede staat in de orde van dienst bewust ná de preek. Om te onderstrepen wat het betekent om Gods Woord na te leven: leven in dankbaarheid, God geven wat we van Hem kregen en zo onze naaste metterdaad liefhebben. Laat daarom de predikant (of waarom niet een diaken?) tijdens het 'grote gebed' (dankzegging en voorbede) nadrukkelijk bidden voor het collectedoel.

Onderstreep met een lied

Verder kan voor of tijdens de inzameling een passend diaconaal lied worden gezongen of gespeeld. Een overzicht van geschikte liederen is te vinden op diaconaalsteunpunt.nl/liederen. Vaak worden de collecte en het slotlied in één adem aangekondigd. Er ontstaat zo een glijdende overgang tussen collecte en slotlied en dat doet geen van beide recht. Laat het lied tijdens de collecte daarom niet het slotlied van de dienst zijn. En kondig het slotlied pas aan wanneer de collecte is afgerond. Zo versterk je de zelfstandige plaats van de inzameling én ook het eigen karakter van het slotlied.

Blijf informeren

Natuurlijk is goede voorlichting aan de gemeente door de diakenen belangrijk. Vaak kan er meer gedaan worden aan het informeren over de collectedoelen. Via de kerkenapps zijn daar allerlei mogelijkheden voor. En natuurlijk via het kerkblad, de nieuwsbrief en de website van de kerk. En vergeet niet om achteraf ook de opbrengst van de collecte te melden en bij voorkeur ook wat ermee gedaan wordt bij een plaatselijk doel.

De collectezak wordt steeds meer gecombineerd met een collecteapp

Besef dat als je er weinig over communiceert, je het beeld versterkt dat een collecte er een beetje bij hangt. En andersom, als je er steeds bewust over communiceert, laat je zien dat de collecte een volwaardig onderdeel is van de dienst.

Kies eens een andere vorm

De collecte heeft vanouds een sterk diaconale insteek. Je kunt die band op verschillende manieren benadrukken. Bijvoorbeeld met een *tijdcollecte*, waarin je gemeenteleden vraagt een deel van hun tijd te geven aan een activiteit in de buurt. Of daag gemeenteleden uit met een *omkeercollecte*: elk gemeentelid pakt een kaartje uit de collectezak met daarop een kleine uitdaging om praktisch naar een ander om te zien. Of een *collecte in natura*: verzamel producten voor de voedselbank niet buiten de dienst om, maar laat gemeenteleden die tijdens het collectemoment naar voren brengen. Je kunt het ook bij of op de avondmaalstafel laten neerzetten.

Een omkeercollecte: pak een kaartje met een uitdaging uit de collectezak

Een herkenbaar moment, goede informatie, een duidelijke verbinding met het gebed en een lied; het zijn suggesties die kunnen helpen om de inzameling van de gaven meer tot haar recht te laten komen. Heb je nog andere suggesties? Laat het vooral weten! Want we delen graag mooie voorbeelden uit de praktijk. Mail je suggesties naar info@kerkpunt.nl.

Derk Jan Poel is adviseur diaconaat en integral mission bij Kerkpunt. Kerkpunt is de fusie van Diaconaal Steunpunt, Praktijkcentrum en Nederlands Gereformeerde Toerusting. Over deze bijdrage is meegedacht door het Steunpunt Liturgie.

Besef dat weinig informatie het beeld versterkt dat een collecte er een beetje bij hangt

Eigen statuut voor de plaatselijke kerk

Kerkenraad: wie, wat, hoe? deel 3

Mijn vorige bijdrage ging onder meer over de mogelijkheden die ons kerkrecht biedt om te voorkomen dat ambtsdragers overbelast raken. Daarbij noemde ik de mogelijkheid om de onderlinge taakverdeling en de diverse bevoegdheden en verantwoordelijkheden vast te leggen in een eigen (plaatselijk) statuut. Zoals beloofd ga ik daar in dit artikel nader op in.

Leendert
Verheij

In het Burgerlijk Wetboek (BW: Boek 2 artikel 2) is bepaald dat “Kerkgenootschappen alsmede hun zelfstandige onderdelen en lichamen waarin zij zijn verenigd, rechtspersoonlijkheid bezitten. Zij worden geregeerd door hun eigen statuut”. Het woord statuut is in deze wettelijke bepaling een neutrale term. Van geval tot geval zal nagegaan moeten worden welke regeling(en), aangeduid als kerkorde, reglement, statuut of hoe dan ook, als statuut in de zin van dit artikel moet(en) gelden.

Voor onze kerken (GKv, NGK en CGK) geldt dat in ieder geval de kerkorde (en daaraan gekoppelde regelingen) deel uitmaken van het statuut, zoals bedoeld in het genoemde wetsartikel. Maar niet alles wordt in de kerkorde en de regelingen centraal en dwingend geregeld. Er zijn ook zaken die aan de vrijheid van de plaatselijke kerk worden overgelaten. Per kerkverband kan de mate van vrijheid verschillen, maar er is altijd een zekere ruimte om zaken in een eigen plaatselijk statuut te regelen.

.....
Er is ruimte om zaken in een eigen plaatselijk statuut te regelen

Welke onderwerpen?

Ik benadruk dat een plaatselijk statuut niet in de plaats komt van de kerkorde. In geval van strijdigheid van een bepaling in het plaatselijke statuut met een bindende regeling in de kerkorde gaat die laatste voor. Van belang is daarbij dat bepalingen in de kerkorde bindend zijn, tenzij uit de tekst of de toelichting het tegendeel blijkt. Daarom is het goed om in de inleiding van het statuut met zoveel woorden naar die kerkorde te verwijzen. U denkt misschien: strijdigheid met de kerkorde, dat kun je bij het opstellen van het statuut toch voorkomen? Het antwoord is: idealiter kan dat en moet dat. Maar er kunnen zich altijd onvoorziene grensgevallen en interpretatiekwesaties voordoen en bovendien wordt een kerkorde (of een op basis van die kerkorde bestaande landelijke regeling) van tijd tot tijd op onderdelen gewijzigd, waarna er alsnog strijdigheid kan ontstaan.

Onze kerkordes maken deel uit van het statuut, zoals bedoeld in het Burgerlijk Wetboek

Soms kan het geen kwaad om in het statuut ook een enkele regel op te nemen die al in de kerkorde te vinden is. Dat kan nuttig zijn voor de leesbaarheid. Maar het nut ervan kan ook zijn dat nieuwe leden er makkelijk kennis van kunnen nemen, zonder dat zij eerst de kerkorde moeten raadplegen. Het is wel zaak hier maat te houden, want het is weinig zinvol om de halve kerkorde over te schrijven. Voorbeelden van nuttige dubblures zijn bepalingen over de soorten leden (belijdende leden, doopleden, gastleden), de ambten en de samenstelling en kerntaken van de kerkenraad.

.....
Het is weinig zinvol om de halve kerkorde over te schrijven

Spreiding en verdeling van taken en bevoegdheden

In mijn vorige artikel wees ik op de trend om ter verlichting van het werk van ambtsdragers ondersteunende functies in het leven te roepen. Bijvoorbeeld naast de ouderlingen pastoraal bezoekers (die geen deel uitmaken van de kerkenraad) en naast de diakenen diaconaal assistenten (wijkassistenten). Het is goed om die ‘diensten ter ondersteuning van de ambten’ een plaats te geven in het statuut en daar te regelen wat een bepaalde dienst (globaal) inhoudt, onder wiens verantwoordelijkheid of toezicht gewerkt wordt, hoe het zit met de geheimhouding en voor welke duur men wordt benoemd. Als zij samenwerken met ambtsdragers in wijkteams kunnen de onderlinge taakverdeling en de diverse bevoegdheden en verantwoordelijkheden eveneens worden vastgelegd.

In het kader van spreiding van taken en verantwoordelijkheden wordt ook dikwijls met commissies gewerkt, aan wie bepaalde taken en verantwoordelijkheden worden toebedeeld. Het is zinvol om ook daarover een bepaling in het statuut op te nemen, voor

zover een en ander niet landelijk is geregeld. Zo kan worden vastgelegd wie een commissie in het leven roept, wie verantwoordelijk is voor de taakomschrijving en hoe het in voorkomende gevallen zit met een eigen budget van de commissie, het financieel beheer en de financiële en inhoudelijke verantwoording.

NB: Artikel B 30.2 in de kerkorde van de GKv schrijft voor dat “de kerkenraad en de diaconie beide zorg dragen voor een goede instructie en regeling van de taken en werkzaamheden die onder hun verantwoordelijkheid in de gemeente worden verricht”. Dat artikel staat mijns inziens het opnemen van een bepaling in het plaatselijke statuut niet in de weg, maar daarbij moet gewaakt worden voor strijdigheid met al bestaande ‘instructies’.

Als het gaat om spreiding van taken en bevoegdheden is het ook verstandig om in het statuut aandacht te besteden aan de samenstelling en positie van het moderamen (dagelijks bestuur).

Penningmeester en secretaris

In de regel maakt de penningmeester geen deel uit van de kerkenraad. Voor de secretaris (scriba) kan dat anders liggen. Als ik het goed zie, dan wordt in veel gemeenten in de verschillende kerkverbanden een secretaris (scriba) benoemd, die geen ouderling of diaken is. Het is belangrijk om ook hierover bepalingen in het statuut op te nemen, onder meer met het oog op de geheimhouding. Ik merk in dit verband op dat in de GKv op grond van de kerkorde (artikel B30.1) de verplichting bestaat om de werkwijze van de kerkenraad vast te

stellen in een plaatselijke regeling. Als in die regeling zaken zijn vastgesteld omtrent het secretariaat en/of de begroting en financiële verantwoording, hoeft dat uiteraard niet nog eens in het statuut te worden geregeld.

Privacyverklaring en protocol geheimhouding

In een artikel, getiteld ‘Ambtsgeheim in de kerk’ (*Dienst 4/2020*) heb ik ervoor gepleit dat kerken naast een privacyverklaring (waarin wordt uitgelegd hoe met de persoonsgegevens van de gemeen-

teleden wordt omgegaan) ook een geheimhoudingsprotocol opstellen. Om verschillende redenen is het nuttig om daarvan in het statuut melding te maken en daarbij de wijze van vaststelling of wijziging van die documenten te regelen. Ook is het goed om hier te regelen op welke wijze deze documenten voor ieder gemeentelid toegankelijk zijn. Zo wordt de kerkenraad aan zijn verantwoordelijkheid voor deze zaken herinnerd en worden de gemeenteleden (vooral ook nieuwkomers) op het bestaan van deze documenten gewezen.

Voorbeeldstatuut

In dit artikel heb ik een aantal suggesties gedaan voor de inhoud van een statuut van de plaatselijke kerk, waarin zaken geregeld worden die niet bindend geregeld zijn in de kerkorde of andere

.....
Als de scriba geen ouderling is, is het belangrijk om bepalingen over geheimhouding op te nemen

landelijke regelingen. Suggesties, niet meer en niet minder. Aanleiding is vooral de behoefte van kerkenraden om te komen tot een goede spreiding van taken en bevoegdheden binnen de gemeente.

Maar het statuut kan uiteraard ook andere zaken regelen. Plaatselijk kunnen – binnen de grenzen van de kerkorde – voor zo’n statuut eigen keuzes worden gemaakt, zowel inhoudelijk als ten aanzien van de te regelen onderwerpen.

Om mijn handreiking nog wat concreter te maken, heb ik een voorbeeldstatuut (met toelichting) geplaatst op mijn website: verheijleendert.nl onder Kerkrecht. Hier is ook een voorbeeld van een geheimhoudingsprotocol te vinden.

Leendert Verheij is oud-president van het Gerechtshof Den Haag en voorzitter van de Commissie Kerkrecht en Beroepszaken van de NGK

.....
Kerkenraden hebben behoefte aan een goede spreiding van taken en bevoegdheden

Driedelige serie

Dit is het derde deel van de serie ‘Kerkenraad: wie, wat, hoe?’ Het eerste deel (*Dienst 1/2021*) ging over: “Je wordt gevraagd voor de kerkenraad. Of iets plechtiger: de gemeente doet een beroep op je om ouderling of diaken te worden. Wat houdt dat in? Wat staat je te wachten? Wat wordt er eigenlijk van je verwacht? Welke bevoegdheden heb je dan? En welke verantwoordelijkheden? Waar vind je de afspraken daarover? En waar komen die afspraken eigenlijk vandaan, welke gedachten zitten daarachter?” Het tweede artikel (*Dienst 2/2021*) besteedde aandacht aan het aspect van de roeping, aan de vraag wat ‘pastorale zorg voor de gemeente’ inhoudt en aan de mogelijkheden die ons kerkrecht biedt om te voorkomen dat ambtsdragers overbelast raken. In dit laatste deel wordt een eigen (plaatselijk) statuut verder uitgewerkt. De hele serie is te vinden op: verheijleendert.nl onder Kerkrecht.

© Hans Buurman

U bent de kern

Het zit niet in de volgorde of in een ritueel
Het zit niet in geschiedenis, al leerden we zoveel
Het zit niet in ons eigen hart of in ons lofgezing
U bent de kern van elke dienst en al wat ik verlang

Het is niet om wat wij doen maar om wat U hebt gedaan
Dat wij U willen eren, daar bent U in voorgegaan
Want niets van onze vrede is ontstaan uit liturgie
U bent de vrede in mijn hart, de Lichtbron die ik zie

Heer Jezus, leer ons knielen voor het kruis van Golgota
En leer ons weer gehoorzaam zijn, maak van ons ja weer ja
Want wij zijn met U doodgegaan: de wet eiste die straf
Maar wij zijn ook weer opgestaan, verrezen uit uw graf

Maak ons nu zélf een eredienst, een tempel van uw Geest
Een levend offer tot uw eer, de plaats waar men geneest
Zodat wie bij ons binnenloopt, slechts één ding daar erkent:
Dat U, de God van liefde, ons in Hém genadig bent

Anne Lies Mossel-de Kievit